

BUITEN

28^E JAARGANG N^O. 24

ZATERDAG 16 JUNI 1934

MOLEN BIJ BUREN
(BIJ HET ARTIKEL: „TUSSCHEN TWEE RIVIEREN — DE NEDER-BETUWE”)

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

DE BOAJA VAN KAMPONG LIMAU, DOOR W. BAERVELDT	BLZ. 278—279
EEN BIER-RESOLUTIE UIT HET JAAR 1475, DOOR F. W. DRIJVER	BLZ. 279
KARPATISCH RUSLAND, LAND VAN TEGENSTELLINGEN (GEÏLL.), (SLOT), DOOR IR. J. C. DE VRIES	BLZ. 279, 287—288
TUSSEN TWEE RIVIEREN; DE NEDER-BETUWE (GEÏLL.), (SLOT), DOOR L. SPRUIT	BLZ. 277, 280—283
EEN BLIK DOOR HET VENSTER, DOOR F. MEDER	BLZ. 282
OVER ZEEËGELS EN HUN VERWANTEN (GEÏLL.), (SLOT), DOOR DR. H. ENGEL	BLZ. 283—284
IRISSEN, (GEÏLL.), DOOR MIEN RUYS	BLZ. 285—286
BLOEIENDE AGAVEN, (GEÏLL.)	BLZ. 288

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74—76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

DE BOAJA VAN KAMPONG LIMAU

DOOR W. BAERVELDT

IN zijn volle zeven meter lengte lag hij zich op zijn geliefkoosde pantai (zandbank) in de zon te koesteren, de geweldige kaken opengesperd om het kleine pleviertje gelegenheid te geven zijn gebit schoon te pikken. Hij voelde zich senang en met reden. Had hij niet een leven zoo goed als een krokodil maar wenschen kon? In de diepe loeboek (diepe plaats) waar hij huisde, even benedenstrooms van de kampong, was hij alleenheerscher; alle soortgenooten had hij er uit gejaagd en hield hij er buiten. Wel was er de laatste bandjir een brutale jonge snuiter in zijn domein gekomen, maar een snelle rush en één hap met zijn machtige kaken waren voldoende geweest om den indringer, bijna middendoor gebeten, met den stroom te doen afdrijven. De rivier was zeer vischrijk, de bosschen langs den oever krioelden van de apen. Viel de jacht eens tegen, och, dan liep er altijd wel een geit of een hond langs den oever om het vacuum in zijn maag te verhelpen. Bovendien offerden de kampong-bewoners hem dikwijls kippen en die waren heel lekker; ook bloemen op kleine vlotjes lieten ze voor hem op het water drijven, maar daar vond hij niets aan; je zwom naar die dingen toe, denkende iets eetbaars te vinden, maar je hadt net zoo goed rustig kunnen blijven liggen. Uit nijd wipte hij het vlotje met zijn snuit het water uit, of gaf het een pats met zijn staart en dan dachten die stomme tweevoeters nog dat hij het leuk vond. ☼ Waarom de kamponglieden hem kippen en bloemen offerden? Wel, omdat hij volgens hen een Boaja Kramat (heilige krokodil) was. ☼ Immers al sinds onheugelijke tijden huisde hij in die loeboek; niemand wist hoe oud hij was of waar hij vandaan kwam, maar de oude Kepalla-kampong (dorpshoofd) vertelde dat zijn grootvader beweerd had, van zijn grootvader al gehoord te hebben over dezen Boaja, in wiens lichaam de ziel van een voorvader huisde en die nu op de kampong en de rivier paste. Men moest hem niet boos maken of leelijke dingen van hem zeggen, want dan kwam er onheil. ☼ Had niet in zijn vaders tijd de broer van Daoed een steen naar den Djaga Soengei (wachter van de rivier) geworpen en was hij toen niet ziek geworden en gestorven? Dan de vrouw van Brahim, die eens heel leelijke dingen over den Boaja gezegd had, om dat hij haar geit had weggehaald. Was zij nu niet zóó gevaarlijk krankzinnig, dat Brahim haar opgesloten moest houden en niets aan haar had om zijn ladang te bewerken? Natuurlijk had Brahim er een jonge vrouw bijgenomen, maar het bewees toch zonneklaar hoe heilig de Boaja was; daarenboven had hij nog nooit een mensch kwaad gedaan. Zonderling genoeg was dit, althans wat de laatste tientallen jaren betreft, waar. Maar waarom zou hij ook? Hij had een leven als een vorst, visch was makkelijk genoeg

te vangen, een hap garnalen kreeg hij door met open bek ineens een ondiep waterloopje in te schieten en wat betreft apen, die ving hij nu letterlijk slapende. Hij volgde voor apenvangst de geijkte methode: hij ging op een modderbank ergens onder de boomen liggen, bek wijd open, dan had hij door zijn bek snel dicht te klappen eerst wat pittige vliegen als voorgerecht, verder bleef hij maar kalm liggen, kaken gesperd. De apen kwamen van zelf. Eerst schelden en krieschen in den boom boven hem, dan, steeds lager komend, gooien ze met takjes, eindelijk wordt er een branie en komt op den grond, meer volgen er, gegooi met modder en steentjes. Ze huppelen rond en over hem heen, schimpend omdat hij toch dood is. Ten laatste kijkt er één wat er in dien open bek zit — en weet het meteen. Volgt een felle staartslag, een of meer van het boomvolkje liggen in het water en zijn er ook bij. Daarbij kwam, dat in een hoekje van zijn sinister brein een herinnering leefde uit den tijd toen hij nog maar een meter of vier lang was en hij met vele anderen in den Soengei Oeler huisde. Daar had hij een jongen tweevoeter gepakt, maar niet op kunnen eten, want de heele kampong had hem in sampans nagezet, met lansen en vuurstokken. Hij had zijn buit willen verdedigen, maar iemand hief zijn vuurstok op, een knal, rook en een striemende, brandende pijn. Ellendig en ziek was hij de kwalla (monding) uitgevlucht, zee in. ☼ Nadien was hij nog twee soengeis opgezwommen, maar het beviel hem er niet, daarom ging hij weer verder, na eerst zooals dat een boaja past, uit iedere rivier een steen ingeslikt te hebben. Iedereen doet dat, het heeft trouwens zijn voordeelen, zoo'n paar steenen in je maag, ze helpen beenderen en graten verteren, geven een voldaan gevoel ook in een overigens leeg maag en maken het zwemmen even onder de oppervlakte, met alleen de oogen boven, makkelijker. Einde-lijk was hij deze soengei opgezwommen, had zijn loeboek in bezit genomen en was er gebleven, vele regentijden lang. ☼ Hij zou er nog zijn, als niet ten behoeve van de steeds verder doordringende kultuur de gronden langs de rivier in concessie gegeven waren. Het begin van het einde vond hij niet eens onaangenaam. Het eerste jaar kapten de Maleiers het bosch op den linker oever en plantten er paddie. Dit gaf wel een vermindering van apen, maar wilde varkens kwamen er in troepen, veel zwommen de rivier over om bij de geurende gele paddie te komen en menig zwijntje bereikte nooit den overkant. Ook ging Boaja 's nachts wel een eind den oever op en wees het varken dat in zijn buurt kwam grazen. Boaja vond de verandering van dieet zoo kwaad nog niet, een varken woog op tegen wel twaalf apen en je kon het zoo fijn bewaren in het hol onder den omgevallen Kajoe Radja (Bijenboom). Bewaren tot het goed rijp en geurig was, zoodat het tusschen de tanden smolt. ☼ Het tweede jaar werd het bosch op den anderen oever gekapt en door paddie vervangen. Boaja kreeg nu veel minder varkens; wat hij ving, kreeg hij 's nachts op het land, want overzwommen deden ze niet meer. Immers, waar verleden jaar paddie stond, waren heele kudden tweevoeters bezig den grond om te wroeten. Er waren er een paar bij, veel lichter van kleur dan de rest, die schenen een soort gezag uit te oefenen. Instinctief voelde Boaja dat deze soort gevaarlijk was en dook stil het water in wanneer hij er een van zag aankomen. ☼ Het derde jaar werd hem noodlottig. Op beide oevers waren nu de tweevoeters bezig, aan den éénen kant hadden ze al massa's kleine boompjes geplant, allemaal netjes op rijen. Varkens noch apen kwamen meer aan den waterkant. Hij leefde nu van visch, een enkele geit of hond en verder van de kippen die hij nog steeds af en toe kreeg. Toen kwam een periode van langdurige droogte, het rivierwater werd steeds helderder, de vischvangst leverde zoowat niets meer op en Boaja had honger, maar zijn loeboek verlaten deed hij niet. ☼ Op een ochtend, dat hij hongerig en landerig rondzwom, zag hij als gewoonlijk een troepje tweevoeters in de rivier baden. Honger won het van herinnering en verstand en hij zocht zich een mollig jong exemplaar uit. ☼ Een snerpande gil en een bellenbaan was het laatste dat men van Siti, Toeb's nauwelijks volwassen dochttertje, hoorde of zag. ☼ In de kampong consternatie. Men rende langs den oever, zocht in sampans het water af, tevergeefs. Boaja had Siti, tenminste wat er van haar over was, in zijn hol geborgen. Hij zelf lag met den kop tusschen wat drijfhout naar de drukte te kijken. Voor het eerst sinds maanden had hij een voldaan gevoel. Zoo'n jonge tweevoeter was wat lekker, vooral het zachte vleesch. ☼ Met het kampong riep de mannen bij elkaar om te beraadslagen wat er verder gedaan moest worden. ☼ Niemand geloofde dat hun

Boaja Poetieh (Witte of heilige krokodil) het gedaan had, er was zeker een vreemde krokodil in de loeboek gekomen. Om dat uit te maken en den schuldige te straffen besloot men Penghoeloe Saring er bij te halen, die was Pawang Boaja (krokodillenbezweerder). Een boodschapper werd gezonden. Verder werd de halve nacht doorgebracht met elkaar te vertellen van de ilmoe (tooverkracht of middel) van Saring. Hoe hij schuldige boaja's gewoon het water uit riep, hoe zij roerloos bleven liggen, terwijl hij hun het staartpuntje afkapte en de wonde met koenjit (op gember gelijkende wortel, wel voor sajor gebruikt) insmeerde. Na een uur was het dier dan dood. Saring kwam met daglicht, begon met tien gulden te leenen voor onkosten, toen toog men naar de rivier. Na aan den waterkant de noodige spreuken opgedreund te hebben, bond hij een kip aan een ijzeren haak op een vlotje van pisangstam, een lijn van losse rottanstrengen werd aan den haak vastgemaakt en men liet het vlotje te water. De schuldige boaja zou nu zeker komen en in het aas bijten. De schuldige kwam, maar had geen honger. Boaja bekeek het vlotje, vertrouwde het niet, want andere kippen dreven met den stroom mee, terwijl dit vlotje op zijn plaats bleef. Je kon nooit weten en hij had nog een gedeelte van zijn tweevoeter over. Met zijn neus gooide hij het vlotje een eind het water uit, zag de rottanstrengen en dook onder. Saring c.s. hadden het gebeuren gevolgd, ze waren opgelucht dat de Boaja Kramat niet gebeten had en bleven nu wachten op den schuldigen krokodil. Er kwam echter geen andere boaja. Saring zat een beetje met het geval en met zijn figuur, was echter een veel te oude rot om er geen middel op te weten zijn prestige te herstellen. 's Avonds bij den Kepalla-kampong thuis en omringd door een aantal in hun vertrouwen weifelende kamponglieden, ontleedde hij de zaak. Er was geen andere boaja in den loeboek, dus had wel degelijk de Boaja Poetieh Siti weggehaald, maar een Boaja Kramat doet zoiets niet zonder reden, daarenboven voelde hij zich niet schuldig, anders zou hij, Saring, hem wel gevangen hebben, ergo het weghalen van Siti was een straf, geen misdad. Had Siti den Boaja misschien beleedigd, door b.v. koenjit in de rivier schoon te maken? Dat zou een doodelijke beleediging geweest zijn. Haar moeder en zuster werden ontboden en ondervraagd. Neen, Siti had geen koenjit in de soengei gewassen, maar wel had zij een paar dagen geleden, na met dien wortel bezig geweest te zijn, er haar handen in gewassen. Daar had je het al, nu kon Saring niets meer doen, de Djaga Soengei was terecht boos. Den volgenden dag ging de Pawang naar huis, vergetend de tien gulden voorschot, die hij voor de vangst gekregen had, terug te betalen. Toeb was echter niet voldaan en ging den administrateur van de nieuwe onderneming opzoeken en zijn nood klagen. Deze, een echte jager, had den kolossalen boaja al meer gezien, maar hoewel zijn trekkervinger jeukte, niet geschoten, wetend dat het dier als heilig beschouwd werd en hij op zoo'n nieuwe onderneming de bevolking niet in het harnas moest jagen. Hij beloofde Toeb om als de gelegenheid zich voordeed Siti te wreken. Een week later velde Boaja zijn eigen doodvonnis en was weer een brok natuurleven en een stuk folklore gedoemd om aan de voortdurende cultuur geofferd te worden. Ditmaal was het geen malsche jonge vrouw, maar een pezige Maleier, dien Boaja te pakken kreeg. Het viel hem een beetje tegen, maar men baadde niet meer zoo maar in de rivier. Boaja had honger en de Maleier, die aan het visschen was, had zich te water begeven om zijn vast geraakt snoer los te maken. Zijn makkers zagen hem nog even spartelen om daarna voorgoed onder water te verdwijnen. Weer werd een boodschap aan Saring gezonden, maar deze, de mislukte vangst en het in de wacht gesleepte voorschot indachtig, was ziek. 's Avonds in de kampong werd het geval duchtig besproken en uitgeplozen. Men kwam tot de conclusie dat de voorvaderlijke ziel den boaja verlaten had en er een booze geest in hem gevaren was. De Kepalla-kampong zond Toeb op eigen verzoek naar den Tocan Besar, om hem te vragen met den Boaja af te rekenen. Den volgenden ochtend, het zonnetje stak lekker, kreeg Boaja lust een digestieslaapje te doen. Hij zwom naar zijn pantai, verkende voorzichtig de omgeving en geen lichtkleurige tweevoeters ziende, klom hij het water uit. Hij zocht en vond zijn geliefkoosde houding en sperde den bek open. Met een klap sloegen zijn kaken weer dicht, hij schokte op, trilde nog even en lag stil. Boaja had den in kaki gekleeden jager achter den boomstronk niet gezien. De zware expresse-kogels uit de Holland and Holland dubbelbuks sneden hem eigenlijk in drie stukken. Een verbrijzelde zijn nekwervel, de tweede

brak zijn ruggegraat middendoor. Een onderzoek van den maaginhoud nam den laatsten twijfel aan Siti's lot weg; geschamd en wat gekneusd vond men de gouden armbanden die zij gedragen had. Haar jongere zuster pronkt er nu mede. . .

EEN BIER-RESOLUTIE UIT HET JAAR 1475

DOOR F. W. DRIJVER

DAT het spreekwoord „de appel valt niet ver van den boom” een waar woord is, blijkt o.a. uit de drinkgewoonte, welke wij van de oude Germanen erfdien, wier lievelingsdrank het bier was, dat zij in Valhalla uit de schedels hunner verslagen vijanden hoopten te drinken en dat te onzent door alle tijden als volksdrank gewild was. Vandaar dat het in geen plaats van eenige beteekenis aan een of meer bierbrouwerijen ontbrak. Bijzondere vermaardheid bezat in den ouden tijd de Amersfoortsche Koyte of Kuyte, een soort dun bier zonder hop, dat, wat voedzaamheid en smakelijkheid betreft, met het algemeen gewaardeerde Hamburger bier naar den voorrang streefde. Dat men zich in de stad aan de Eem van ouds bijzonder op het brouwen toelagde, blijkt o.a. uit het glasschrift, in 1614 door het Brouwersgild aan de St. Joriskerk geschonken, dat aldus luidde:

Men zag weleer in 't Amersfoortsche dal
Drie honderd en vijftig brouwers leven,
Maar die daar nu nog zijn in 't getal
Die hebben dit glas alhier gegeven.

Het Amersfoortsche brouwsel moge ook nog zoo gewild zijn geweest, zóó dat het zelfs verzonden werd naar Brabant, Vlaanderen en Henegouwen, den inwoners van Naarden was het te duur, zoodat Burgemeesteren, Schout, Schepenen, Raden en Poorters met elkander overeen kwamen geen druppel Amersfoortsch meer te drinken, maar in Naarden een bierbrouwerij op te richten. De Bergstraat aldaar zal, daar in de stad zelfs geen heuvel te ontdekken valt, dan ook oorspronkelijk wel Barch- of Berchstraat genoemd zijn naar de er zich voorheen in bevindende brouwerij van Barch of Berch, welke namen nog voorkomen op een grafzerk in de Groote Kerk. In een open brief van het jaar 1475, op welken de Naarders de confirmatie van den Graaf van Holland wisten te verwerven, werd omstandig de samenstelling van het brouwsel alsook de prijs beschreven. Uit 10 mud haver, 3 mud gerst en 2 mud tarwe mochten hoogstens 15 vaten bier gebrouwen worden, terwijl dit per vat niet meer dan 11 stuivers mocht kosten! Opdat aan een en ander de hand zou worden gehouden en de brouwer geen misbruik zou maken, werd in den brief een aanzienlijke boete bepaald voor 't geval dat ontdekt werd dat de brouwer uit het genoemde aantal mudden een vat meer brouwde of voor de 16 vaten minder grondstof aanwendde. Voorts ontbrak niet de bepaling dat het alleen bij bijzondere gelegenheden geoorloofd zou zijn een kruik Bremer of Hamburger te drinken. Het Amersfoortsche was in elk geval verboden waar en Naarden's brouwer kon dus gerust zija.

Karpathisch Rusland, land van tegenstellingen

DOOR IR. J. C. DE VRIES

(Slot)

DE meeste soorten der wilde dieren, die in de bosschen van de Hozoelen in Karpathisch Rusland voorkomen, waaronder de beer, worden door den Staat beschermd, maar zoo nu en dan wordt er toch wel eens jacht op gemaakt, wanneer hun aantal te groot is of zij last veroorzaken. Vooral des winters heeft men veel hinder van de wolven, die, door honger uit hun schuilhoeken gedreven, tot in de nabijheid der huizen komen, om te trachten schapen en ander kleinvee te bemachtigen. Ook op den beer maakt men af en toe jacht, en het is misschien interessant, hier eens te vertellen, hoe dit toegaat. Wil men de beren levend vangen, om b.v. aan dierentuinen te verkoopen, dan graaft men in een pad, dat veelvuldig door een beer betreden wordt, een diep gat, dat vervolgens met takken en losse aarde bedekt wordt.

(Slot op bladz. 257)

Foto C. J. Steenbergh

HET KASTEEL ZOELN, GEZIEN VAN HET NOORDWESTEN

TUSSCHEN TWEE RIVIEREN

DOOR L. SPRUIT

DE NEDER-BETUWE (Slot)

TUSSCHEN Buren en Tiel dan ligt bij het gelijknamige dorp het kasteel Zoelen. — Als er één deel van de Betuwe oud is, dan is 't zeker wel dit. Bijzonder gunstig schijnt dit punt geweest te zijn voor strategische doeleinden. Tenminste, er zijn Romeinsche voorwerpen opgegraven en dat duidt meestal wel op een versterking. De Germanen hadden hier trouwens ook een nederzetting, die we gerust een vesting kunnen noemen. Zoelen ligt vrij hoog en er is bosch in de buurt; misschien was dat in het begin van onze jaartelling wel wat meer en werd daarom zoo'n begroeide woerd of terp als woonplaats en vesting uitgekozen. ☼ Oorspronkelijk was Zoelen een vrije heerlijkheid. Het oude kasteel is in 1574 door de Spanjaarden verbrand en later herbouwd. — Als we het kasteel naderen, door een mooie oprijlaan, ('t ligt trouwens heelemaal in een krans van zware boomen) dan vinden we direct achter de brug het oude poortgebouw, dat een wonderlijk contrast vormt met het groote, veel jongere huis dat nu het kasteel heet. Maar wat we terzijde terugvinden, dat oude gebouw, dat zijn schilderachtigen „duivetoren" in het donkere water spiegelt, en zoo typeerend en pittoresk is, dat zal wel niet anders zijn dan het oorspronkelijke kasteel van na 1574. — 't Nieuwe huis bezit o.a. merkwaardige gobelins en het geheel ligt als een echte landelijke heerlijkheid in de boomgroepen teruggetrokken. ☼ Midden in het land, per trein noch per boot te bereiken, ligt Buren. Weggestopt in wat misschien wel het onzekerste deel van ons landje is, omdat het altijd weer wordt belaagd door den aartsvijand: het water. Hart en centrum van een streek die door de eeuwen heen tegen de golven heeft moeten strijden, van een land dat zich door zware dijken heeft zoeken te beveiligen en toch telkens weer ten prooi is gevallen aan de macht van het niets-ontziende water. Een land, dat ten koste van zoovele offers en zorgen is blijven bestaan en telkens weer, als het water na de overstroming begon te vallen, versterkt, beveiligd, beschut is om toch vooral een volgende ramp te voorkomen . . . ☼ Dat is de strijd tegen het water, onzen altijd aanwezigen vijand, maar tegelijkertijd het element dat ons rijkdom bracht in vroeger eeuwen en faam als zeevarend volk bij uitnemendheid. „Ontworsteld aan de baren",

van die allereerste heroïsche inpolderingen door de grauwe Schiermonniken af tot het prachtige werk van Waterstaat in onze dagen. Zoo hebben wij ons land moeten winnen eerst, later moeten verdedigen. En de vijand die ons altijd weer land ontnam, bracht aan den anderen kant weer welvaart. — De Betuwe is wel heel typeerend voor de taaie, volhardende strijd van heel Holland tegen het heerlijke, het rijkdom-brengende, het vernielende en verschrikkelijke water. ☼ En temidden van dit land ligt Buren, zoo nauw verbonden met de geschiedenis van het Oranje-huis. In een echt-Hollandsch land een echt-Hollandsch stadje, vol herinneringen aan het geslacht, dat door vier eeuwen van gemeenschappelijke historie één met land en volk van Holland is geworden. ☼ De prinsen van Oranje waren graven van Buren; tot op heden is het zoo gebleven en onze Koningin reist incognito nog steeds als gravin van Buren. — Heel moeilijk is het, in het stadje te dwalen zonder op sporen van het rijke verleden te stooten. Het is trouwens al erg moeilijk, te dwálen in Buren, want het is zoo erg klein . . . ! 't Ligt overigens aardigst; het mooiste gezicht hebben we erop als we van den kant van Geldermalsen komen. Daar liggen wat witte huisjes tegen den dijk; zware boomen groepeeren zich om een rank torentje — dat is de Herv. kerk. Oude roode pannendaken, stroodaken, een blanke molen . . . dat is Buren bij de eerste kennismaking. En dan is er de landelijke Culeborgsche poort, vooral van de buitenzijde zoo aardig, en er is natuurlijk in de allereerste plaats het weeshuis! We zien het al dadelijk bij het toegangspoortje: dit is renaissance, echte Hollandsche vroeg-rennaissance. Wat past beter in dit historische plaatsje dan zoo'n rijk, voornaam en toch intiem gebouw met de geestige trapgeveltjes, de veel-ruitige ramen met luiken en lichtgeschilderde omljstingen en het hooge, van onderen juist even uitgebogen leien dak, bekroond door een rank torentje? Op de buitenpoort staan de beelden van Geloof, Hoop en Liefde; het commentaar vinden we boven het binnenpoortje: ☼ „'t Gelooff door Hoop in Liefde Crachtigh / heeft Beweecht dees Princesse goetdadigh / te Stighen ter Eere van Godt Almachtigh / dit Weeshuis om Daer in gestadigh / d arme Weese te Geven Alimentatie / bethoent oock

Foto C. J. Steenberg

DE BUITENZIJDEN DER SLOTPOORT VAN HET KASTEEL ZOELLEN

Leser tot dese Fundatie / U christlick milt Hert. Doet Augmentatie / Godt sal U geven Syn ewige Gratie / Anno 1613⁷⁷. Een buitengewoon geslaagde verbinding van gedenksteen en aansporing om de stichting te steunen! ☼ Dit weeshuis nu is in 1613 gesticht door de „goetdadighe Princesse” Maria van Oranje, gravin van Buren, oudste dochter van Prins Willem den Zwijger, die in 1595 getrouwd was met den graaf van Hohenlohe en in 1616 overleed; zij ligt in de kerk begraven. 't Weeshuis werd gebouwd op de plaats van het vroegere nonnenklooster St. Anna. ☼ Dat is dus de groote bezienswaardigheid van Buren. Toch zijn vroegere herinneringen dan aan de Oranjes met het stadje verbonden: hertog Arnout van Gelre b.v. heeft hier van 1465 tot 1470 gevangen gezeten. Toen was Buren nog geen graafschap; dat werd het eerst in 1492 en 't behoorde toen aan de van Egmonds. In 1551 kwam het aan de Oranjes; dat was toen de laatste erfdochter, Anna van Buren, op het oude slot trouwde met Willem den Zwijger. In datzelfde gebouw is ook het huwelijk voltrokken tusschen de stichteres van het weeshuis en Hohenlohe. De beide kinderen van Anna van Buren en den Prins (Maria en Philips Willem), lieten geen nakomelingen na, zoodat toen het graafschap definitief aan de Oranjes kwam. — Dat oude slot, wat had het ons niet kunnen vertellen uit vroeger tijden! In 1145 wordt het al vermeld; het stadje is van veel jongeren datum. We weten, dat er in 1396 een kapel stond, aan St. Mattheus gewijd. Dat zal wellicht het eerste begin geweest zijn. — 't Oude slot van Buren is tusschen 1806 en 1815 gesloopt, om aan geld te komen. En daarmee zijn dingen verloren gegaan, die nooit meer vervangen kunnen worden. Want afgezien van de waarde van de mooie oude gebouwen — prenten uit vroeger tijden toonen ons de schoonheid ervan — zijn er de vele, vele herinneringen aan gebeurtenissen, die zoo nauw met de geschiedenis van onze gewesten samenhangen. ☼ In den 80-jarigen oorlog was Buren beurtelings Staatsch en Spaansch; tot 1795 bleef het graafschap steeds een min of meer zelfstandig staatje. ☼ En hiermee zijn we aan het eind gekomen van onze tochten door de Betuwe. We zijn geen overweldigende dingen tegengekomen; maar we hebben toch heel wat meer gevonden dan het zoo weinig zeggende en weinig belovende landschap dat zich van den trein uit vertoonde. Iedere landstreek heeft zijn eigen karakter; ook de Betuwe. Het komt er maar op aan, het land te leeren kennen. En dan blijkt het, dat er tusschen de groote rivieren toch nog heel wat meer te zien is, dan zoo op 't eerste gezicht wel leek.

DUMAS PÈRE zit samen met Soumet bij de première van een van diens stukken in het Théâtre Français. Hij ziet een slapende bezoeker, wijst op hem en zegt: „Daar zie je 't succes van je stuk!” ☼ Den volgenden dag zitten beiden bij de opvoering van een van Dumas' blijspelen. Ineens klopt Soumet hem op den schouder en wijst op een rustig sluimerenden heer: „Zie je wel Dumas, ook bij jouw stukken wordt er geslapen!” „Neen,” antwoordt Dumas, „dat is nog dezelfde van gisteren!”

Foto C. J. Steenberg

DE OUDE DUIVENTOREN VAN HET KASTEEL ZOELLEN

Een blik door het venster

DOOR F. MEDER

Voor een klein venster heb ik een blik in een land geworpen, en het heeft mij verbaasd, zooveel als er door dat venster te zien was. Natuurlijk was niet alles wat ik zag geheel nieuw voor mij, want van huiselijke twisten en van bijzondere eigenschappen van elk huisgezin dringen gewoonlijk geruchten naar buiten door. Werpt men echter door een venstertje een blik in de huiskamer, dan geeft dat meestal een duidelijker en meer volkomen beeld van de toestanden daarbinnen. Mijn venster was een courant en het huis, waartoe het behoorde, was Britsch-Indië. Is niet een dagblad voor een land, wat het oog is voor den mensch: een spiegel van de ziel? Ons schip deed Colombo aan, doch bleef er te kort voor een goede excursie aan wal. Maar al is er te weinig tijd om een bezoek te brengen aan menschen, die men wil leeren kennen, er is toch altijd wel even gelegenheid voor een blik door het venster, met andere woorden: Er is altijd wel even tijd om een krant te koopen! Dat deed ik dus. Onmiddellijk hing mijn blik geboeid aan een spannend beeld van huiselijken twist, zoo'n ruzietje, waarvan het rumoer ook meestal tot de burendoordringt. Moslems en Hindoes vochten een robbertje. In uw lijfblad leest ge daarover niet veel meer, dan dat er 500 tot 600 Mohammedanen opstootjes veroorzaakten, dat er klappen vielen tusschen de politie en de menigte, en dat er een 40-tal belhamels gearresteerd werd. Door mijn venstertje zag ik echter de geheele geschiedenis tot in details. Ik zag, hoe het begon in de keuken van een eethuis, waar een Moslem brutaalweg binnentrad, zichzelf van eten en den kok van slaag bediende. Die kok was een Hindoe en zijn baas was een Hindoe, en het ging dien beiden ijverigen menschen veel te goed, zoodat reeds lang vele Mohammedanen van jaloerschheid gloeiden. Ik zag verder, hoe zich 500 tot 600 van die jaloerschen voor het eethuis verzamelden en vervolgens deelnamen aan de vechtpartij. Ik zag, hoe zij stokken, steenen, maniakwortels en kokosnoten (wat wilt u meer voor „local colour“?) in het zaakje wierpen en dat geheel vernielden; hoe de politie de menigte met gummistokken aanviel; hoe de Moslems uit elkaar stoven bij een in de lucht gevuurd schot; hoe zij zich als vliegen rond een suikerbeestje opnieuw verzamelden nabij het politiebureautje, dat formeel belegerd werd; en hoe tenslotte de heele ruzie eindigde, toen per auto ontzettingstroepen arriveerden. Via een uitgebreid bericht betreffende den moord op een jong meisje kreeg ik een interessanten kijk op gewone huiselijke dingen in dit voor mij vreemde land, en een bericht over een Hindoe-conferentie

vertelde mij, dat de Hollanders evenals de Portugeezen hun godsdienst aan de Hindoes wenschten op te dringen in vroeger tijd, een fout, welke de Britten juist vermeden. Dat het tegenwoordig dikwijls omgekeerd plaats heeft, bleek uit een verslag van een rechtszitting, waarbij jonge Hindoes ervan beschuldigd werden een meisje en haar moeder jarenlang narigheid te hebben berokkend, omdat zij Katholiek geworden waren. Als de blik verder door de kamer zwerft,

bemerkt men, dat er op Ceylon nog altijd Hollandsche namen als De Bruin, doch nog meer Portugeesche als Da Silva voorkomen. Zoo dwaalen de oogen van den eenen hoek naar den anderen en zien vele dingen, die slechts bij zoo'n intiem kijkje door het venster te voorschijn komen. Daar is bv. de kwestie van uurverdeeling voor Oostersche en Europeesche muziekuitzending per radio; daar is het feit, dat een 108-jarige Boeddhist zijn 100-jarig priester-jubileum viert; dat Ceylon geweldige natuurlijke voorraden heeft, welke het in staat zouden kunnen stellen een groot aantal nieuwe industrieën te scheppen. Malle dingen komen aan het licht, zooals dat Singaleesche schoolboek, goedgekeurd door het Education Department, dat volgens een Katholiek Bond passages bevat als deze: „De Boeddhistische monnik Siri Rahula beval op zijn sterfbed zijn lichaam in de genade des duivels aan. Zijn lijk werd gestolen door een Portugeeschen zee-officier genaamd Xavier. Thans wordt te Goa dat Boeddhistische overschot aanbeden als het lijk van St. Franciscus Xavier“. En als men dan door dat ruitje kijkt, dat Advertentie-pagina heet, dan valt het weer op hoe groot

de goedgeloovigheid en het bijgeloof in Britsch-Indië zijn. Er wordt een drank aangeboden, welke gegarandeerd dezelfde uitwerking heeft als een verjongings-operatie door Professor Voronoff, en een pseudo-professor biedt een beloning aan van 100 roepies aan hem, die bewijst, dat zijn

kristallen tooverbol (prijs twee roepies in mooie doos) niet ongeneeselijke kwalen verdrijft en tevens een cinematografisch duidelijken blik in de toekomst geeft. Deze fantast wordt echter nog overtroffen door Pandit Mandir (waarom heet hij niet Bandid Mandir?), die 1000 roepies geeft aan ieder, die bewijst, dat de door hem verkochte talisman niet den euvelen invloed der sterren met succes

bestrijdt! Brahmi Vidya Ashram verkoopt u met genoeg een zinnetje, bestaande uit enkele woorden, welke men slechts voortdurend behoeft te herhalen om plotseling werk te vinden en Vrouwe Fortuna naar zich toe te trekken: slechts 10 roepies kost een flesch „Indische Levenselixer“, en voor een kleinigheid deelt Tabore, „Private Astrologer to Royalty and Elite“, u alles mede, wat ge weten wilt. Dat alles en nog veel meer krijgt men onder de oogen bij zoo'n korten blik door het venster, wanneer dat venster een dagblad is. Wel een erg kaleidoskopisch beeld, maar is het niet interessant?

Foto ta. D. J. Thijsen

TUSSEHTWEE RIVIEREN. DE GEMEENTE-TOREN TE BUREN

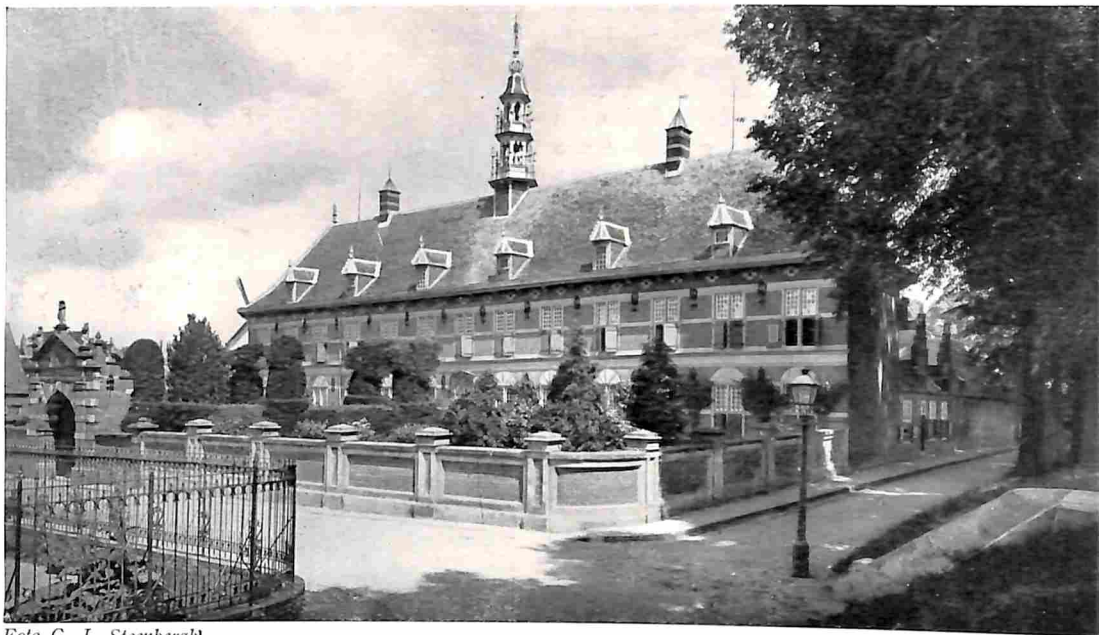

Foto C. J. Steenbergh

HET WEESHUIS TE BUREN

TUSSCHEN TWEE RIVIEREN. DE VOORPOORT VAN HET SLOT
TE BUREN IN DE 18E EEUW

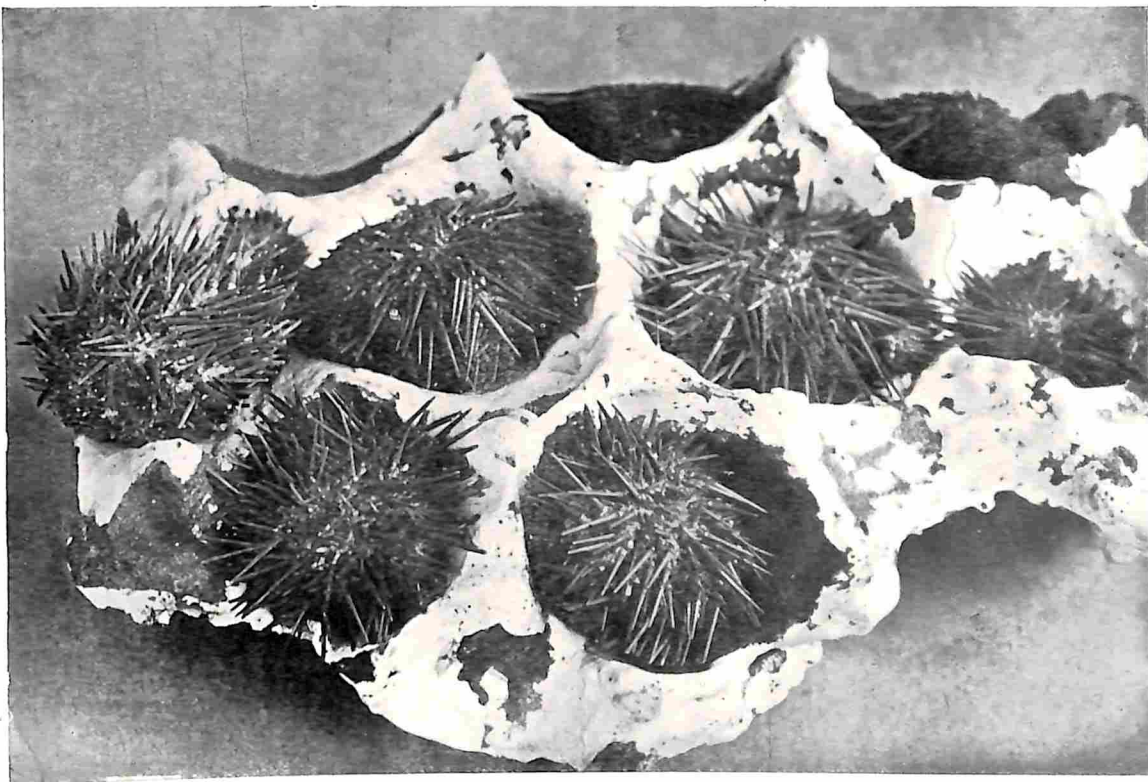
OVER ZEEËGELS EN HUN VERWANTEN

DOOR DR. H. ENGEL

(Slot)

GELIJK reeds gezegd, worden ook de zeeëgels voor culinaire doeleinden gevangen. Zeeëgels, gelijk hun naam dat reeds aangeeft, zijn, als een egel, aan alle kanten met stekels bezet. Die stekels staan op kleine gewrichtskogeltjes op de huid en kunnen zich naar alle kanten bewegen. Behalve een stekeligen afweer voor vijanden vormen ze naast de (ook hier in vijf duidelijke rijen aanwezige) zuigvoetjes een gemakkelijk voortbewegingsmiddel. ☼ Gewoonlijk zijn zeeëgels bolrond. Nu kan men begrijpen, dat het voor vele op andere levende organismen, als zeepokken, sponzen, wieren enz. verleidelijk is, op den rug van zoo'n bolronden zeeëgel (die met zijn vele uitsteeksels een goed houvast biedt en wiens gevaarlijke mond veilig aan de onderzijde zit) plaats te nemen en zich er voor goed te vestigen. Maar zij hebben buiten den waard gerekend. Er is een speciale bewakings- en reinigingsdienst tegen dergelijke lastige wezens ingesteld. Fijne, op lange stelen staande driekleppige tangetjes (men noemt ze pedicellariën) pakken iederen onverlaat beet en zorgen voor zijn verwijdering. Er is een strenge werkverdeling daar onder die afweer- en reinigingstangetjes, Sommige, de grootste, hebben een giftblaas en hun taak is het, de grootere aanvallers, vooral zee-sterren, te grijpen en met een dosis vergift op de vlucht te jagen. Dan zijn er even groote, maar zonder gift, die vooral kreeftjes en dergelijke voor consumptie geschikte wezens van pedicellarie tot pedicellarie doorgeven, om het bolle lichaam heen, naar den mond toe, waarin ze dan als voedsel verdwijnen. Voor kleiner grut is er een kleiner model tangetjes. Een laatste soort heeft platte en breede bladen en verwijdert of vergruist zandkorrels, stukjes kalk en dergelijke. Zoo is het te verklaren, dat een zeeëgel zoo weinig begroeid is, terwijl toch juist in zee anders altijd alles, wat maar even ruimte biedt, bezet en overgroeid wordt. Er zijn ook soorten, die minder voorbeeldig zijn ingericht en het is ook regel, dat die wél allerlei begroeisels op hun stekels dragen. ☼ Andere spreiden zelf over hun stekelwoud lappen wier en maken zich op die wijze onzichtbaar voor hun vijanden. Trouwens, tegen vijanden zijn er nog andere inrichtingen ook. Op de koraalriffen leven zeeëgels met giftige stekelpunten. De onder-

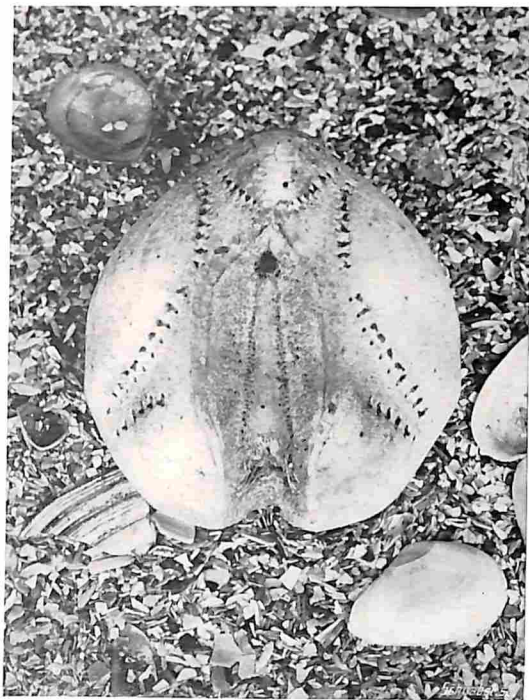
zoeker, die op deze riffen loopt, moet terdege oppassen zoo'n prikker niet in het been te krijgen! ☼ Hun voedsel vinden de zeeëgels in de algenvelden op de rotsen, die ze als het ware afgrazen. Hun mond is namelijk omgeven door vijf (ook weer vijf!) spitse tanden in een kring. Elke tand is gevat in een kaak, die zorgt, dat gelijk op met het afslijten van de punt, de tand van boven weer aangroeit. En die vijf kaken zijn onder elkaar weer door spieren verbonden, zoodat ze gemakkelijk naar elkaar toe bewogen kunnen worden. Het geheel heeft den vorm van een lantaren en was reeds aan de oude Aristoteles, den leermeester van Alexander den Groote, bekend. Het wordt naar hem „Lantaren van Aristoteles” genoemd. Dit, aan ronde kalkboogjes aan den mond bevestigd, apparaat is het eenige massieve geheel in het inwendige van den bollen zeeëgel. De darm, die zijn oorsprong tusschen de vijf kaken neemt, is luchtig aan den lichaamswand opgehangen en laat nog een groote ruimte in de zeeëgel vrij — onbenutte ruimte — tenminste gewoonlijk. Zou de natuur hier opeens zoo roekeloos met de ruimte zijn omgesprongen? Men zou het meenen! Wie echter vaak dergelijke dieren in handen krijgt weet wel beter, want soms op eens treft men dieren aan, die ons het geheim van die leegte verraden: Zij zijn tot barstens toe gevuld met eieren. ☼ Die eieren zijn het, die het dier tot een gezochte lekkernij aan de kusten van de Middellandsche zee en ook van Portugal maken. In Marseille worden jaarlijks wel ruim een miljoen zeeëgels op de vischmarkt gebracht, terwille van hun eieren. Ze smaken pikant, een beetje zout en lang niet alle soorten zijn voor de consumptie geschikt. Al worden er ook jaarlijks in het geheel verscheidene miljoenen terwille van de smulpapen uit de Middellandsche zee gevischt, hun voortplantingsvermogen is zoo sterk, dat hun aantal daar niet onder lijdt. ☼ Sommige soorten, die aan rotsige kusten in de branding leven, hebben de eigenaardigheid een holletje in het gesteente te maken, dat hun houvast geeft tegen de woedende golven. Een kolonie van die dieren ziet er uit als een poffertjespan (zie foto). Hoe ze hun holletjes maken? Men begrijpt het eigenlijk niet goed. Afkrabben met de stekels of afknagen met de kaken is waarschijnlijk uitgesloten, omdat de rots meestal veel harder is dan die instrumenten. Het eenige wat men weet te bedenken is, dat ze een zuur afscheiden, waarmee ze het gesteente oplossen. Maar hoe en waar ze dat zuur afscheiden heeft men nog nooit kunnen vinden! ☼ Behalve de ronde bolle zeeëgels, waarover we het tot nu toe gehad hebben, zijn er nog andere. Men noemt die de onregelmatige of hartegels. Ze bezitten namelijk een hartvormige gedaante, en zijn over het algemeen iets anders gebouwd dan hun regelmatige familieleden (zie de foto onderaan blz. 284). Maar alle afwijkingen in hun bouw laten zich gemakkelijk verklaren uit hun geheel andere levenswijze. ☼ Ze leven namelijk ingegraven in het zand van de zee, waarin ze gangen maken.

ZEEËGELS, DIE ZICH IN EEN OEVERROTS BOREN

Men zou zeggen, wat moet zoo'n stekelig dier daar in het zand doen? Maar hier zijn de stekels veel kleiner, een beetje plat en gebogen als een lang smal schepje. En ze zijn zoo fijn en er zijn er zooveel, dat het diertje er uitziet als een harig muisje. Legt men het op het zand, dan beginnen onmiddellijk de stekeltjes in actie te komen, geheele velden tegelijk gaan golven als een graanveld. Ziet men nauwkeuriger toe, dan blijkt het dat ieder stekeltje op zijn gewrichtsknobbeltje een draaiende beweging maakt en daarbij als het met zand in aanraking komt een heel klein schepje daarvan verplaatst. Het gevolg is, dat door het groote aantal, het diertje betrekkelijk snel in het zand verdwijnt. Maar zand heeft de lastige gewoonte onmiddellijk in een gang te gaan instorten. Geen nood, ook daar is op gerekend. Een kring van kliertjes scheiden een kleverige stof af, die door knodsvormige stekeltjes tegen de wanden van de gang gedrukt wordt, waardoor deze niet in kunnen storten. Een paar heel lange

voetjes, aan het eind van bolletjes voorzien, dienen er toe den schoorsteen zoo nu en dan te vegen en halen bovendien allerlei eetbaars, dat zich in de buurt van de gang ophoudt, naar binnen. Is intusschen de vereischte diepte bereikt, dan begint het diertje waterpas verder te graven. Hiertoe bevindt zich een kring kleeftklieren achteraan het lichaam, zoodat er ook in horizontale richting een gang ontstaat. Deze beweging gaat maar heel langzaam, want onder-tusschen wordt er gegeten. De mond ligt aan de onderzijde

GEDROOGDE SCHAAL VAN DEN HARTVORMIGEN ZEEËGEL, AAN HET STRAND GESPOELD TUSSEN DE SCHELPEN. MEN ZIET DE BLOEMBLADFIGUUR DER GAATJES VAN DE ADEMBLAASJES, EN DAARBINNEN IN, IN EEN OVALE FIGUUR, DE GLEUF DER KLEEFKLEERTJES. EEN GROEVE VOERT VAN BOVEN OM DEN SCHAAL HEEN NAAR BENEDEN, NAAR DEN MOND

en steekt als een schepje vooruit. Hij ploegt dus als het ware door het zand. Zoo veel mogelijk wordt er dan een scheiding gemaakt tusschen eetbaars en niet-eetbaars, maar toch komt er een groote hoeveelheid zand in den mond. Het gevolg is, dat de darm dezer diertjes geheel gevuld is met zand, zoodat ze onder de visschers den naam zandballen dragen. Het sorteeren van het voedsel heeft plaats door middel van... de zuigvoetjes. Maar die zijn hier niet als bij de gewone zee-ëgels van zuig-

schijfjes voorzien. Ze behoeven geen dienst meer te doen bij de voortbeweging, en hoewel ze ook hier weer in vijf banen van de onderzijde naar de bovenzijde loopen, zijn die banen niet meer geheel compleet, alleen hun onder- en bovenstuk zijn over. Terwijl het onderste stuk een vijfpuntige ster om den mond vormt en, als gezegd, als tentakeltjes dienst doet bij het sorteeren van voedsel, vormt het bovenste stuk van alle banen tesamen een vijfpuntige ster of liever een

figuur als een vijfbladige (soms 4 bladige) bloem bovenop het lichaam. En zij doen daar dienst als ademhalingsblaasjes. Bij de uitgebleekte doode schalen, die men soms aan ons strand vindt, zijn de plaatsen dier voetjes duidelijk te zien als rijen van gaatjes, terwijl daartusschen in de kleine gewrichtsknobbeltjes de plaats aangeven, waar de stekeltjes gestaan hebben. Een gleuf van boven af naar den mond zorgt er voor, dat het boven gevangen voedsel naar den mond vervoerd kan worden. Zoo ziet men hoe een bepaald bouwplan

door allerlei kleine wijzigingen omgevormd kan worden tot een geheel ander, geschikt om dienst te doen onder geheel gewijzigde omstandigheden. Of men aan moet nemen, dat al die verschillende vormen nu ook maar één gemeenschappelijke voorouder hadden, en dat hun afwijkingen zich laten verklaren door een keuze van de meest geschikten uit een overvloed van allerlei kleine afwijkingen? Ik waag het, dat te betwijfelen. De eerste stap op het pad van wijziging levert meestal eerder nadeelen. In ieder geval heeft het dier er niet

die voor-deelen van, die alleen v o o r t-vloeien uit de gehéele verandering in zijn volkomenheid, wanneer dus tegelijk alle veranderingen in den bouw plaats vinden, die we zooeven bij onzen zee-egel beschreven hebben. Hoe het dan wel verklaard moet worden? Men zoekt nog immer!

GEDROOGD SKELET VAN EEN REGELMATIG ZEE-APPELTJE VAN ONZE KUST, AANGESPOELD TEMIDDELEN DER SCHELPEN. HET GROOTE GAT IS BIJ HET LEVEN OVERSPANNEN DOOR EEN VLIES, WAARBINNEN IN MEN DEN MOND MET DE VIJF TANDEN VINDT. MEN ZIET (VOORAL AAN DEN BINNENKANT) DUIDELIJK DE DUBBELE RIJEN GAATJES, WAARDOORHEEN BIJ HET LEVEN VAN HET DIER DE ZUIGVOETJES KWAMEN

IRISSEN

DOOR MIEN RUYS

WANNEER de eerste overdaad van vroege voorjaarsbloemen voorbij is, de vele rotsplanten en lage Primula's zijn uitgebloeid, is er even een oogenblik alsof de natuur zich inhoudt, een nauwelijks merkbaar wachten, een duidelijke scheiding tusschen wat voorbij is en wat komen gaat. En dan komt de Iris. Een plant die wat vorm en kleur betreft eenig is, apart staat van alle andere bloemen en misschien 't best te vergelijken is met de orchidee. Evenals deze ons onveranderd boeit, blijft de Iris een nooit eindigend wonder. Steeds opnieuw vragen we ons af hoe de natuur toch tot een dergelijk lijnenspel zou zijn gekomen, een dergelijke volmaaktheid van vorm. Uit het krachtige, zwaardvormige blad groeit een dunne, rechte stengel omhoog, onregelmatig bezet met spits toeloope knoppen, waarin de kleur al even zichtbaar is. Stuk voor stuk, nimmer elkaar belemmerend, ontvouwen zich langzaam de bloemen. Doordat nooit meer bloemen tegelijk en op dezelfde hoogte open gaan, blijft de vorm van iedere bloem afzonderlijk en duidelijk zichtbaar. Van de tot de vaste planten behorende soorten, (de bolgewassen vormen een geheel aparte categorie) is het meest bekend de Iris germanica. Hoewel de vorm van de vele variëteiten niet zoo veel verschilt, de variatie in kleur is merkwaardig rijk. Een vroege bloeier is Iris germ. Srinager, die betrekkelijk laag blijft. Smal zijn de vreemd-blauwe opstaande bladen, evenals de diep purperen hangende, terwijl de vroegbloeiende en blauwe Iris Sapphire bovendien prachtige oranje-gele meeldraden heeft. Sterk en heel rijkbloeiend is de variëteit Kochi, van een mooie, dieppaarse kleur. Een van de dankbaarste soorten is Iris germ. Empress of India; het blad is zeer decoratief en waaivormig, sterk en gezond. Lange stengels, die door geen storm geknakt worden, dragen eenkleurige, zachtblauwe bloemen, die bovendien heerlijk geuren. Lang bloeit deze door en zelfs na den bloei behoudt het blad nog zijn mooien vorm en grijs-groene kleur. Deze Iris is

't mooist alleenstaand, uitkomend tegen 't gras of met een donkeren achtergrond van b.v. Berberis Thunbergi atropurpurea. Overal waar we zoeken naar een decoratief effect van langen duur is deze Iris op haar plaats, als eindpunt van een border of in een smal randje tegen 't huis. Maar naast deze teere, énkleurige, bestaan er ook Irissen, die een totaal verschillenden indruk geven, zooals Lent A. Williamson, een hooggroeiende variëteit, waarvan de opstaande bladen lobelia-blauw zijn en de hangende fluweelachtig-purper met blauwgetinte randen; een vreemde, maar boeiende kleurencombinatie. Ook Ambassadeur, bronsviolet met violet-rood behoort tot een der mooiste, hoewel niet zoo rijkbloeiende variëteiten. Zoeken we Irissen voor de border, dan kiezen we liefst soorten die lang en vooral heel rijk bloeien. Tusschen de groote hoeveelheid van vreemde en onwaarschijnlijke kleuren zijn er verschillende die voor de border minder in aanmerking komen, doordat de bloei wel iets te wenschen overlaat. In de tweede plaats ondervindt onze keus invloed door de plaats die de Iris krijgt ten opzichte van de andere planten. Staat een groep temidden van laatbloeiende bloemen, dan is de kleur geen factor, maar juist het zoeken van gelijkbloeiende bloemen geeft zooveel bekoring. Wanneer we ons afvragen wat er dan wel gelijk bloeit met Irissen, merken we dat de hoofdbloei samenvalt met die der Lupinen en nu opent er zich een wereld van mogelijkheden, die ons bijna doet duizelen. Er zijn Lupinen en Irissen die precies dezelfde tint hebben, maar na eenige proeven blijkt dat deze wel een heel fijne, maar toch te eenzijdige en sombere combinatie vormen. In de Lupinen vinden we de laatste jaren ook vreemde en nooit vermoede tinten, meest tweekleurig, zooals rose met even donker wijn-rood, paars met een spoor geel, blauw met een wit lipje, geel met bruin en door bij iedere Lupien een Iris te zoeken die als hoofdkleur heeft de ondergeschikte tweede kleur van de Lupien, halen we deze tweede, eerst nauw merkbare tint, er uit naar voren. Ook wat vorm betreft,

Foto Moerheim

IRIS LAEVIGATA ROSE QUEEN

Foto Moerheim

IRIS GERMANICA LENZSCHNEE

IRIS PUMILA

passen deze beide bloemen merkwaardig goed bij elkaar. ☼ Zoo planten we naast elkaar de donkere rose-roode *Lupinus polyphyllus* Downer's Delight met *Iris* Ambassadeur of de lichtere Princesse Victoria Louise; de donkerpaarse *Lupinus* pol. Happiness met *Iris* germ. Salonique, Lent A. Williamson of Rheintraube. Vooral Salonique, die naast donkerpaarse hangende bladen van dezelfde kleur, heel licht zwavelgele opstaande bladen heeft, is aan te raden. ☼ Dan is er de niet geheel winterharde *Lupinus* pol. Sunshine, zacht geel met opvallend mooi fijn blad, die 't mooist is samen met *Iris* germ. Balder. ☼ De wit-met-blauwe, aan Delftsch blauw herinnerende, *Lupinus* pol. Countess of March planten we bij voorkeur in combinatie met *Iris* germ. Lent A. Williamson of met de witte, laatbloeiende Lenzschnee; de donkerder, geel-met-bruine *Lupinus* C. M. Prichard daarentegen met *Iris* Balder, Prosper Laugier of met de helgeel met oranje-bruine Flammenschwert. ☼ De verschillende mogelijkheden zijn teveel om op te noemen, maar het bij elkaar zoeken en naast elkaar probeeren van al deze zonderlinge en onwaarschijnlijke tinten en deze samen te voegen tot een bevredigende kleurenharmonie geeft een ongekend genot. ☼ Behalve Lupinen bloeit er natuurlijk nog meer tegelijk met de *Iris*: de heldergele *Thermopsis* is mooi met *Iris* germ. Kochi en *Viola cornuta* Glowing East; de blauwe *Geranium grandiflorum* samen met *Incarvillea*, rose Lupinen en de vroege *Iris intermedia* Fritjof vullen een hoekje van den tuin dat begin Mei al in volle fleur is. Want buiten de *Iris germanica* is er ook nog de vroeger bloeiende *Iris intermedia*, waarvan de blauwe Fritjof en de heel bleek-blauwe

Dorothea met de mat-gele Helge wel de beste zijn. ☼ Nog vroeger bloeit de laagblijvende *Iris pumila*, die dan ook eigenlijk tot de rotsplanten gerekend wordt. De donkerpaarse variëteit *Cyanea* bloeit gelijk met *Phlox amoena*, terwijl de witte „die Braut” 't mooiste is in combinatie met Lavendel. Behalve deze is er nog de *Iris cristata* die heel laag blijft en dus ook uitsluitend geschikt is voor de rotspartij. ☼ Met al deze soorten is echter het geslacht *Iris* nog lang niet uitgeput. Terwijl de *Iris germanica* speciaal voor droge gronden is, komt de tweede categorie juist voor vochtige plaatsen in aanmerking. *Iris sibirica* heeft lange, smalle, grasachtige bladen in dichte bossen, waar de heel dunne, fijne stengels juist bovenuit steken. ☼ De bloem is kleiner en eenvoudiger dan van de *Iris germanica* en als geheel maakt de plant dan ook een totaal anderen indruk, vooral veel natuurlijker. Daarom planten we *Iris sibirica* liefst langs vijvers in flinke groepen of ook wel op een verwilderd hoekje in halfschaduw. Licht speelt dan het wisselende zonlicht over de fijne blauwe bloemen en door het rietachtige blad. ☼ Als 't ware een overgang vormend tusschen *Iris germanica* en *Iris sibirica* is de *Iris laevigata*. De lila-rose variëteit Rose Queen bloeit laat en is bijzonder mooi samen met de bleek-lila-blauwe *Campanula lactiflora*. Merkwaardig vooral om zijn groen met wit gestreept blad is *Iris laevigata* fol. varieg. ☼ Ook de nieuwe *Iris chrysographes* staat geheel apart en is aan te raden voor borders. Uit het grasachtige blad komen schitterend purper-violette bloemen te voorschijn, die na den bloei aardige zaden krijgen. Samen met de vlammenroode, lage *Papaver Red Cap* vormt dit een heel origineele combinatie. ☼ Uit Japan kennen we nog de *Iris Kaempferi*, die dicht aan 't water, soms zelfs er bijna in, groeit. Deze *Iris* is zoo verschillend van alle andere soorten, dat we niet begrijpen dat ze tot eenzelfde familie behooren. De bloem is enorm groot en plat en we vinden 't vanzelfsprekend dat zoo iets wonderbaarlijks uit Japan komt. 't Mooiste hierin is misschien wel de zuiver witte variëteit, maar verder vinden we alle kleuren van zacht blauw tot donker violet, evenals gemarmerde bloemen. ☼ Voor alle planten geldt dezelfde regel dat het hoofdzaak is voor elke soort de juiste plaats in den tuin te vinden. De eisch omtrent ligging en grondsoort die de plant zelf stelt, helpt ons op weg en wanneer we nooit een bloem dwingen op een plaats waar deze van nature niet thuis hoort, maar voor iedere plek de juiste plant kiezen, dan zal de *Iris* in onzen tuin steeds tot een der mooiste momenten van 't heele jaar behooren.

IRIS LAEVIGATA KAEMPFERI

KARPATISCH RUSLAND, LAND VAN TEGENSTELLINGEN

(Slot van bladz. 279)

DE niets vermoedende beer, op morgen- of avondwandering zijnde, en wiens gewicht te zwaar is, om over het onzichtbare takkengeraamte te kunnen loopen, ploft in den kuil, waaruit hij na eenige dagen, als hij een beetje kalm geworden is, te voorschijn gehaald wordt, met behulp van touwen die men hem om kop en pooten werpt. Is de beer oud, dan wordt hij òf opgegeten (berenham is zeer smakelijk), òf wel verkocht aan een dieren-tuin. Is de beer nog jong, dan belandt hij meestal bij Zigeuners, die hem, met behulp van een gloeiende ijzeren of koperen plaat (!), dansen leeren en er vervolgens „den boer mee opgaan”. Iets minder onspoorlijk is de berenjacht, wanneer men daarbij geweren gebruikt, hoewel ook hierbij in de meeste gevallen direct levensgevaar vrijwel uitgesloten is. Van een dergelijke jacht was ik eens getuige en ik kan er niet bijzonder over roemen, daar het feitelijk een ongevaarlijke afslachting is. Men gaat hierbij als volgt te werk: In de nabijheid van het berenhol, op een open plek in het bosch, maakt men in de boomen een soort platform, waarop de jagers plaats nemen en eventueel kunnen overnachten, als de beer niet al te vlug uit zijn schuilhoek te voorschijn wil komen. Om den beer onder schot te krijgen gebruikt men nu twee methoden. Men gooit brandende fakkels in het berenhol of steekt de omringende struiken in brand, zoodat de beer vanzelf uit het hol moet komen; deze methode is de minst gebruikelijke. Meer in zwang is de z.g. lokmethode, waarbij men den beer, door b.v. het ergens neerleggen van honing, naar een bepaalde plaats lokt en hem dan uit de veilige schuilplaats in de boomen neerschiet. Is de beer gedood, dan verschijnen van heinde en ver de boeren en houthakkers, en rondom een houtvuur wordt dan eerst een of andere nationale dans vertoond, waarna men den beer met de pooten aan een stevigen boomstam bindt en in triomf naar het naaste dorp draagt. ☼ Nu de houtuitvoer vrijwel is stopgezet, daar Hongerije hiervoor de grenzen gesloten heeft, leggen de Hoesoelen zich meer en meer toe op vee-teelt en zuivelbereiding, zij 't dan ook op zeer bescheiden schaal. Op de hoogste toppen der bergen bevinden zich de z.g. polonina's, een soort alpenweiden, waarop het gras weliswaar schaarsch en schraal is, en zeker niet in staat zou zijn om het Hollandsche vee in 't

leven te houden, maar waarmee de schapen en koeien van Karpathisch Rusland tevreden zijn. Het gebruik dezer polonina's is gemeenschappelijk, zooals dit b.v. in ons land met de val is het Gooische Meent. In het voorjaar worden de dieren de polonina's opgedreven en in 't najaar worden ze weer in den stal teruggebracht, waarmee allerlei ceremoniën gepaard gaan.

Al zijn de dieren niet gemerkt, iedere eigenaar kent, hoewel de kudden soms buitengewoon groot zijn, zijn eigen beesten uitstekend, zoodat zich hierbij nooit vergissingen voordoen. Een gemeenschappelijke bewaker wordt aangesteld en deze leeft gedurende de maanden van het jaar, dat het vee buiten is, in een armzalige hut, zonder eenig comfort, in de nabijheid der dieren. Was de zuivelbereiding vóór den oorlog nogal primitief en weinig effectief, thans is hier een aanmerkelijke verbetering in gekomen, nu de Tsjechoslovaaksche Regeering de zuivelbereiding heeft georganiseerd en gemoderniseerd. Op verschillende plaatsen heeft men kleine fabriekjes opgericht, die, blijkens de resultaten, in alle opzichten rationeel werken. De kaas is van uitstekend gehalte en heeft wel iets weg van Emmentaal-sche kaas. Een bezwaar bij deze zuivelbereiding is echter wel de geringe melkproductie van de koeien, als gevolg van het ras, daar natuurlijk niet iedere koeiensoort dermate gehard is en zoo weinig levensbehoeften heeft, om hier op de polonina's te kunnen leven. ☼ De huisindustrie bij de Hoesoelen staat ook op een vrij hoog peil; kousen, schoenen, jassen, alles wordt thuis vervaardigd, afgezien nog van het huisraad, dat — hoe kan het ook anders in een zoo houtrijke streek — bijna zonder uitzondering van hout gemaakt is. De kleederdrachten der Hoesoelen zijn ongetwijfeld wel de fraaiste van alle Slavische volken en buitengewoon jammer is het, dat ook hier West-Europa zich meer en meer doet gelden, zoodat de kleederdrachten over een vijftig jaar wellicht niet meer zullen bestaan. Een beschrijving van de kleederdrachten zal ik niet geven, daar de photo's voor zichzelf spreken, doch wel zij in dit verband opgemerkt, dat de kleuren in voortreffelijke harmonie gekozen zijn. ☼ Het spreekt haast vanzelf, dat ook de huizen van de Roethenen van hout gemaakt zijn; het hout heeft men immers maar voor het weghalen, bij wijze van spreken. Hoewel deze woningen uitermate solide gebouwd zijn,

HERDER UIT DE OMGEVING VAN JAŠINA

BOERENTYPE UIT KARPATISCH RUSLAND

HET DORPJE TORUŇ IN KARPATISCH RUSLAND. IN HET MIDDEN EEN DER BEFAAMDE HOUTEN KERKEN

is hygiëne en doelmatigheid ver te zoeken. Meestal bevatten ze slechts één kamer, met een aangrenzenden kleinen stal, waar het vee des winters ondergebracht wordt. De muren zijn opgetrokken uit stevige boomstammen, die op de vier hoeken, door middel van inkepingen, precies in elkaar passen, waarna ze met behulp van klei waterdicht gemaakt worden. Het dak wordt afgedekt met stroo of kleine, vierkante planken. In een hoek van het vertrek wordt een oven gebouwd, waarop men ook des winters, bij strenge koude, slaapt, terwijl vervolgens nog een bank, een wieg en een ruw getimmerd bed met wat stroo en lappen, het interieur verfraaien. Althans zoo zijn de woningen van de armste Hoezoelen en Bojken. De meer geciviliseerden en beter gesitueerden hebben zich meer aan de Europeesche gewoonten aangepast en bezitten in alle opzichten bewoonbare en moderne woningen. De Tsjechoslovaaksche Regeering heeft ook talloze huizenblokken doen bouwen, om de woningtoestanden te verbeteren en om deze als voorbeeld van huisvesting dienst te laten doen, doch, gezien den afkeer der Roethenen van iedere hervorming, vordert men slechts langzaam op het gebied der huisvestingsreorganisatie. ☼ In tegenstelling met de huizen, die met groote nonchalance zijn gebouwd, hebben de Roethenen huiltengewoon veel aandacht besteed aan hun kerken, die eveneens van hout gebouwd zijn, en die getuigen van den godsdienstzin der bevolking, een verschijnsel dat helaas maar al te dikwijls in godsdienstwaanzin ontaardt. De aangeboren kunstzin van dit eenvoudige volk toont zich het duidelijkst bij deze houten kerken. Met eindeloos geduld heeft men de Ikonostas, die de geloovigen van het altaar scheidt, uitgesneden en gedecoreerd, alsmede de deuren, den ingang, het klokkenspel, enz. enz. Banken bestaan er niet in deze kerken en ook een orgel ontbreekt; staande of knielende moet men de godsdienstoefening bijwonen, en wel in dier voege, dat mannen en vrouwen gescheiden zijn. Aan de uitwendige architectonische vormen bespeurt men duidelijk de Gotische en

Byzantijnsche invloeden, die zich hier vermengd hebben met, wat men zou kunnen noemen, Karpatho-Russische architectonische vormen. Opmerkelijk is ook, dat geen enkele kerk op de andere gelijk, hoewel de grondbeginzelen waarop de bouwwijze berust natuurlijk voor alle gelden. Meestal bestaan ze uit drie deelen, t.w. een voorportaal, waar-

boven zich de klokketoren bevindt, een middenruimte voor de geloovigen, en een gedeelte, waar het altaar staat en de priesters hun ceremoniën verrichten. Ondanks armoede en nood wordt alles gedaan, om de kerken in stand te houden en te verfraaien. De kerken herbergen dan ook verschillende kunstschatten, oude ikonen, altaardoeken en dergelijke, die kunstliefhebbers wellicht voor flinke sommen zouden willen koopen, doch hoewel de Roethenen dit geld uitermate goed konden gebruiken, bewaren zij de kerkschatten angstvallig. De mooiste houten kerk bevindt zich te Jašina, die mede door de schilderachtige kleederdracht der bezoekers, een groote attractie vormt voor toeristen, zoodat men, vooral des Zondags, in den zomer dikwijls heele kudden in deze omgeving vreemd

aandoende Westerlingen kan aanschouwen, die zich vooral moeite geven om de Hoezoelen te photographieeren, wat gemakkelijker gezegd is dan gedaan, want de Hoezoelen hebben een bijgeloovige vrees voor een kiektoestel. ☼ Voorts valt nog het plaatsje Užok te vermelden, dat evenals Užhorod aan de rivier de Už gelegen is en het centrum is van de door de Bojken, die eveneens van Oekraïnschen oorsprong zijn, bewoonde landstreek. In de buurt van Užok, aan de Poolsche grens, bevinden zich nog loopgraven uit den wereldoorlog, die tezamen met de vele stukgeschoten boomen een trooste-

loozen indruk maken en een stomme aanklacht zijn tegen het nietsontziende oorlogsgeweld. Ver naar het Zuiden, in een streek, die voornamelijk door Roemenen bewoond wordt, heeft men nog het stadje Chust, in welks nabijheid, nml. te Akna Slatina, zich geweldige zoutmijnen bevinden, die gemakkelijk geheel Tsjechoslovakije van zout voorzien. ☼ Gezien de primitiviteit van Karpathisch Rusland zou men zich, resumeerende, kunnen afvragen: „Kan men Karpathisch Rusland comfortabel bereizen?” en „Is het land voor toerisme geschikt?” Op de eerste vraag moet ik stellig ontkennend antwoorden. Slechts den toerist, die wel eens meer in Slavische landen gereisd heeft, het eenvoudige voor lief neemt, en reist om het reizen zelf, om het natuurschoon, de eventuele avonturen, enz., raad ik aan, eens een kijkje te nemen in deze zoo interessante streek, die, wat natuurschoon betreft, verre boven welke landstreek ook uitsteekt. Op de tweede vraag kan ik volmondig bevestigend antwoorden. Zooals ik reeds zeide, stempelen het natuurschoon en de karakteristieke kleederdrachten en gebruiken Karpathisch Rusland tot een in

alle opzichten aanbevelenswaardig toeristenoord, maar daarenboven verschijnen er meer en meer hotels in de groote plaatsen en zijn ook de groote hoofdwegen uitstekend. In de kleinere plaatsen kan men zeer goed overnachten bij de Tsjechoslovaaksche ambtenaren, die een groote mate van gastvrijheid betoonen tegenover den vreemdeling. In ieder geval doet

men goed een reis naar Karpathisch Rusland ter dege voor te bereiden en, zoo noodig, de hulp in te roepen van de Tsjechoslovaaksche autoriteiten.

Bloeiende Agaven

Een lezeres schrijft ons naar aanleiding van het artikel „De honderdjarige aloë en haar verwanten” in het nr. van 5 Mei: „Wij

waren juist van plan voor Uw tijdschrift enkele opnamen te maken van onze twee agaven, die dit jaar zullen bloeien. toen wij het nr. van 5 Mei ontvingen. Deze planten behoorden oorspronkelijk aan mijn overgrootvader en wij weten dus, dat ze $\pm$ 100 jaar oud zijn. Ze groeien reusachtig. Het zijn bijzonder groote exemplaren en de stengel is op 't oogenblik — half Mei — al 3 m. boven de plant uit. Wij hebben ze naar den tuin der Elisabethstichting te Koog a/d Zaan laten brengen, waar ze, wanneer ze over eenige weken bloeien, voor het publiek te bezichtigen zijn.” Hierboven reproduceeren wij een afbeelding van een dezer prachtige planten. (Wegens plaatsgebrek eerst thans opgenomen).

EEN HONDERDJARIGE AGAVE
MET BLOEISTENGEL TE KOOG
AAN DE ZAAN

KARPATHISCH RUSLAND. HOEZOELLEN IN NATIONALE KLEEDERDRACHT